

Полякова О.В.,
викладач кафедри
методики та психології дошкільної і початкової освіти
Інституту післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ: ПОГЛЯДИ К.Д.УШИНСЬКОГО

У статті проаналізовано погляди К.Д. Ушинського щодо особистості вчителя й його професійної підготовки.

Ключові слова: педагогічна діяльність, система підготовки, педагогічна спрямованість.

Демократизація суспільного життя, відродження національної культури й освіти вимагає повернення до педагогічних ідей українських просвітителів, зокрема до педагогічної спадщини К.Д.Ушинського. Завдяки багатому педагогічному досвіду К.Д.Ушинського сформована система поглядів, яка лягла в основу розробки теорії й практики освіти. Зокрема К.Д.Ушинський звертав особливу увагу на вдосконалення підготовки та розвитку педагога.

Метою даної статті є дослідження поглядів К.Д.Ушинського щодо особистості вчителя та його професійної підготовки.

Думки педагога про підготовку вчителів викладені в таких роботах: "Проект учительської семінарії", "Три елементи школи", "Педагогічна подорож по Швейцарії", "Думка колезького радника К.Д. Ушинського про проект реорганізації Гатчинського інституту" та інші. Пропонована система підготовки вчителя базувалася на усвідомленні високої ролі вчителя в житті суспільства, на великій вазі особистісного фактора у педагогічній діяльності.

За його словами «...виховна сила виливається лише з живого джерела людської особистості. Особистий приклад учителя - це промінь сонця для молоді душі» [1]. Він прагнув привернути увагу громадської думки до того, яке велике суспільне значення має праця шкільного педагога і яка увага і турбота повинні бути виявлені з боку громадськості до народного вчителя. У

статті "Про користь педагогічної літератури" він пише: «Вихователь, що стоїть на рівні з сучасним ходом виховання, відчуває себе живим, дієвим членом великого організму, який бореться з нещастям та недоліками людства, посередником між усім, що було благородного й високого в минулій історії людей, і поколінням новим, охоронцем святих заповітів людей, які боролися за істину, за благо. Він відчуває себе живою ланкою між минулим і майбутнім, могутнім ратоборцем істини й добра, і усвідомлює, що його справа, скромна зовні, - одна з найважливіших справ історії, що на цій справі ґрунтуються царства і нею живуть цілі покоління» [1].

К. Д. Ушинський вказував, що народним учителем може бути лише людина, яка близька до народу, тісно пов'язана з ним, знає народну мову, живе народними інтересами. Учитель повинен бути високоосвіченою людиною з енциклопедичними знаннями, любити свою професію, бути завжди зацікавленим в удосконаленні своєї майстерності, володіти педагогічним тактом. Йому важливо знати свою справу, чітко уявляти мету педагогічної діяльності, мати високу практичну підготовку, володіти методикою навчання й виховання, уміти викладати свої знання визначено й точно, бути не тільки хорошим вчителем, але й не менш умілим вихователем. А для того, щоб бути на висоті свого покликання, учитель повинен бути всебічно підготовленим.

На самому початку своєї педагогічної діяльності К. Д. Ушинський у ряді статей показує, що «самий істотний недолік у справі російської народної освіти є недолік гарних наставників, спеціально підготовлених до виконання своїх обов'язків» [2, 320].

У статті «Про користь педагогічної літератури» К.Д. Ушинський робить спробу підняти авторитет учителя, показати його величезну суспільну роль. У ній був представлений яскравий образ народного вчителя й сформульовані основні вимоги до нього. Насамперед К.Д. Ушинський затвердив думку про те, що вчитель - найважливіший елемент у педагогічному процесі: «...влияние личности воспитателя на молодую душу составляет ту воспитательную силу, которую нельзя заменить ни учебниками, ни моральными сентенциями, ни системой наказаний и поощрений»[1,160]. К.Д. Ушинський наголошував, що вчитель повинен бути психологом, знати психологію дитини, вивчати й добре

знати свого вихованця, щохвилини перебувати у сфері психологічних явищ. Необхідною умовою успіху вчителя є його обізнаність із науковими основами педагогіки й побудова своєї діяльності на передових досягненнях педагогічної теорії.

Якщо народний учитель хоче мати моральний вплив на дітей і їх батьків, його життя не повинно суперечити шкільним настановам. Він повинен мати звичку до простого, скромного, діяльного й чесного життя; знати життя й побут тих дітей, яких буде вчити.

У цій же статті К. Д. Ушинський дає характеристику суспільного значення народного вчителя: «Воспитатель, стоящий в уровень с современным ходом воспитания, чувствует себя... посредником между всем, что было благородного и высокого в прошедшей истории людей, и поколением новым, хранителем святых заветов людей, боровшихся за истину и за благо. Он чувствует себя живым звеном между прошедшим и будущим, могучим ратоборцем истины и добра, и сознает, что его дело, скромное по наружности, - одно из величайших дел истории, что на этом деле зиждутся царства и им живут целые пополнения»[1,167].

На думку К.Д. Ушинського, високе суспільне значення вчителя визначає серйозні вимоги до нього. Однією з найважливіших якостей, якою повинен володіти вчитель, є переконання. Учитель зобов'язаний виховати у своїх вихованців певні погляди, а це можливо лише в тому випадку, якщо він має свій світогляд. «Найголовніша дорога людського виховання є переконання, а на переконання можна тільки діяти переконанням» [1,168]. Переконання вчителя не можна замінити ні інструкціями, ні контролем, ніякими програмно-методичними вказівками. Учитель, позбавлений твердих переконань, перетворюється на сліпого виконавця чужих інструкцій [1].

У багатьох своїх роботах К. Д. Ушинський висловлює тверде переконання в тім, що однією з найважливіших якостей учителя є знання, і не тільки предмета, що викладає, але й спеціальні педагогічні. Він закликає педагогів глибоко знати теорію та володіти мистецтвом виховання, оскільки педагогічній діяльності «крім терпіння, вродженої здібності й навичок, потрібні ще й спеціальні знання» [5, 229]. Природні таланти, які самі прокладають собі

дорогу, зустрічаються рідко. Учитель повинен мати різноманітні, ясні, точні й певні знання з тих наук, які він буде викладати, знати педагогіку, психологію, фізіологію; опанувати практичним мистецтвом викладання; любити свою справу й беззавітно їй служити [5].

К.Д. Ушинський писав: «...важливо розвивати у вчителя здатність і готовність до постійного розширення свого наукового й педагогічного кругозору». У роботі «Проект учительської семінарії» К.Д. Ушинський відстоював ідею створення спеціальної підготовчої вчительської школи, призначення якої - підготувати молодь для подальшого навчання. Педагог писав, що в підготовчій школі можливе розкриття здібностей або відсутності здібностей бути вчителем, тому навчальному закладу буде легше уникнути помилок у відборі майбутніх спеціалістів. Учні, які мають задатки педагогічні та зацікавленість педагогічною професією, оволодівають необхідними знаннями швидше, ніж ті, що їх не мають [3; 436-437].

Педагогічна підготовка вчителя, на думку К.Д. Ушинського, мала включати такі компоненти:

- 1) цілеспрямований відбір учнів, виявлення їх здібностей до педагогічної діяльності;
- 2) вивчення основ наук, необхідних у майбутній педагогічній діяльності;
- 3) вироблення в учнів умінь та навичок висловлювати власні думки;
- 4) залучення учнів до загальнопедагогічної діяльності як найкращий метод перевірки здібностей та особистісних якостей майбутніх учителів.

Для підвищення кваліфікації народних учителів К.Д. Ушинський пропонував організовувати при семінаріях вищі педагогічні курси, щорічні лекції з педагогіки й психології, він позитивно ставився до проведення вчительських з'їздів, зборів, нарад.

К.Д. Ушинський розробив проект учительської семінарії, куди радив приймати лише тих, у кому можна передбачити хороших учителів.

Педагог вважав за доцільне запровадити інститут класних ординаріїв, тобто таких старших учителів класу, які, викладаючи у своєму класі якнайбільше уроків, разом із тим стежили б за викладанням всіх інших

предметів у класі, а також за успіхами учнів цього класу [3].

К.Д. Ушинський підкреслює, що вчитель не повинен обмежуватися отриманими знаннями. Дуже важливо розвинути у вчителя здатність і готовність до постійного розширення свого наукового й педагогічного кругозору. Учитель учить успішно доти, поки вчиться сам... [4].

У контексті педагогічної діяльності вчений детально розглянув поняття «педагогічна спрямованість». Спрямованість, на його думку, виступає як набута в процесі професійного навчання й практичної педагогічної діяльності значуща властивість особистості, формування якої є суттю спеціальної підготовки вихователів до своєї справи [3].

Висновки

Педагогічні погляди К.Д. Ушинського, щодо професійної підготовки вчителя є актуальними і в сучасній системі освіти.

Ученим розроблена система різноманітних форм та змісту спеціальної підготовки вчителя, де підкреслюється важливість педагогічної спрямованості викладання наук. К.Д.Ушинський надавав великого значення спеціальній і методичній підготовці педагога. Говорячи про учителя, він підкреслював, що педагогічні знання забезпечують і чітке визначення мети виховання, і якісне керування цим процесом. «Виховання є діяльність свідомо, в якій ми визначили мету, ознайомилися з матеріалом, з яким ми повинні мати справу, обдумали, випробували й вибрали засоби, потрібні для досягнення усвідомленої нами мети. Водночас тільки теоретичних знань недостатньо. Досягнути рівня професіонала можна лише власною практичною діяльністю» [2, 161].

Отже, визначені К.Д.Ушинським вихідні положення щодо підготовки вчителя тісно пов'язані із сучасними принципами освіти, а його погляди слугують взірцем для наслідування і вдосконалення сучасної педагогічної теорії і практики.

Джерела:

1. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: в 6т. - М.: Педагогика, 1988. - Т.1. - 416 с.
2. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: в 6т. - М.: Педагогика, 1988. - Т.2. - 496 с.

3. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: в 6т. - М.: Педагогика, 1989. - Т.4. - 526 с
4. Ушинський К.Д. Педагогічні твори: в 2-х т.-т.1/ К.Д. Ушинський. - К., 1983.
5. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання // Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія / За ред. В.Г. Кременя. - К.: Знання, 2005. - С. 237-246.

В статье рассмотрены исследования взглядов К.Д.Ушинского относительно личности учителя и его профессиональной подготовки.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, система подготовки, педагогическая направленность.

The article reviews research K.D.Ushinsky views on the individual teacher and his training.

Key words: educational activities, system training, pedagogical orientation.

